De Lokale Geschiedenis
van de gemeenten Rheden en Rozendaal

Jaargang 61
Nummer 189 December 2015

Ambt & Heerlijkheid

Bewijs van
LIDMAATSCHAP
van het Verbond van
Nederlandsche Journalisten

Naam: Herkhamp
Voornaam: Hendrik
Nationaliteit: Nederlander
Plaats: Hoog Keppel
en datum van geb.: 9 Mei 1890
Werkzaam bij: Veluwsche Courant
Afgegeven te 's Gravenhage: 16 SEP. 1941
Verbond van Nederlandsche Journalisten
Eerstaan Voorzitter — Eerstaan Secretaris

Oudheidkundige Kring
RHEDEN-ROZENDAAL

Doelstelling
De Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal is opgericht 11 januari 1954 en heeft zich ten doel gesteld:
De bevordering van de kennis van de geschiedenis van land en volk van de Veluwezoom, in het bijzonder van de gemeenten Rheden en Rozendaal. De Vereniging tracht dit doel te bereiken door het houden van lezingen en exposities, het bewaren van historische voorwerpen en door het bevorderen van plaatselijk onderzoek op historisch gebied alsmede door steun van en samenwerking met instellingen, stichtingen en verenigingen die een soortgelijk doel nastreven.

Activiteiten
Het archief van de Kring wordt bewaard in het Gelders Archief Arnhem en omvat een grote verzameling boeken, dia's, foto's en andere voorwerpen. In overleg zijn deze archiefstukken voor eenieder te raadplegen.
Vier maal per jaar wordt er een lezing gehouden door een deskundige, die een interessant onderwerp belicht. In de zomer en de winter wordt voor de leden een excursie georganiseerd. Het eigen periodiek verschijnt per kwartaal, waarin onderwerpen behandeld worden die een raakvlak hebben met zowel de lokale als regionale geschiedenis. De kring heeft ook een inspirerende website die pro-actief beheerd wordt.

De kring is aangesloten bij het Gelders Erfgoed.

Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Bestuur

Voorzitter
J.W.M. Jansen 0313-416884
correspondentie via secretaris
of via jan.jansen46@planet.nl

Vice-voorzitter
M.A.N. Idema 026-3613242
imartin@xs4all.nl

Secretaris
E.M.T. Knaapen-Rholing 026-4955330
Rozenbos 3a, 6991 JS Rheden
ellen.knaapen@chello.nl

Penningmeester en ledenadministratie
W.G. van den Beukel 0313-414281
Labriehof 15, 6952 HW Dieren
wgvdbeukel@upcmail.nl

Bestuursleden
B. Blankenspoor 026-3618946
blankenspoor@hetnet.nl

M.C.A.P. Brekelmans-Roelofs
026-4952480
hildebrekelmans@upcmail.nl

J.J.M. van Gessel 0313-450593
jeroenvangessel@chello.nl

Webmaster
G. de Jong 026-4954780
gerrit.dejong@chello.nl

Website: www.oudheidkundigekring.nl

Uitgave Oudheidkundige Kring :
Ambt & Heerlijkheid
verschijnt 4 keer per jaar.

Dit is nummer 189, december2015
ISSN 1384-3362

Redactie Ambt en Heerlijkheid

Redactie voorzitter en eindredacteur
W.M.J. de Wit
walter.dewit45@googlemail.com

Redactieleden
F. Burgers
fineke.burgers@chello.nl

P.J. den Boer-Pinxter
nellekepinxter@chello.nl

J.J.M. van Gessel
jeroenvangessel@chello.nl

T. Havinga-Wielenga
gfhavinga@hetnet.nl

Redactieadres
P.J. den Boer-Pinxter (Nelleke)
Vijverlaan 13, 6881 HK Velp 026-3613944

Lidmaatschap
Leden van de Oudheidkundige Kring ontvangen 4x per jaar het ledenblad Ambt en Heerlijkheid. De kosten van het lidmaatschap bedragen € 23,-- per jaar.
De Oudheidkundige Kring staat geregistreerd als cultuur-ANBI instelling.

Bankrekening
NL83ABNA0556713591 t.n.v.
Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal
te Dieren

Ambt & Heerlijkheid is ook los voor € 4,25 per stuk te verkrijgen bij:

Jansen & De Feijter Velp
Bruna Velp en Bruna Dieren
Read Shop Rheden en Read Shop Velp

Vormgeving Mirjam Zweers
Druk Nextprint Rosmalen

Inhoud

1 *Inhoud en woord van de redactie*

2 *Honderdjarige Aloë op Rosendael en Daalhuijzen*
Jan Holwerda

7 *Gazellefabriek vernieuwd*
Jeroen van Gessel

9 *Bewarings- en Verblijfskamp Avegoor (4e deel)*
John Striker

14 *Restauratie Gelders Waterloo monument*
Nelleke den Boer-Pinxter

16 *Wie wil er nog een IJstijd?*
Walter de Wit

18 *De Kerkhoeve in Spankeren*
A.T.G. Elzebroek

25 *Wie niet zoekt.... vindt niets*
Walter de Wit

27 *Aanvulling op: van welput tot waterleiding in Rozendaal*
Fineke Burgers

28 *Boekbespreking*
De Nicolaas of Dorpskerk in Ellecom

29 *Bestuursmededelingen*

Van de redactie

Na tien jaar lid te zijn geweest van de redactie, zowel als voorzitter en ook als redactielid, leek het me een goed moment om het stokje over te dragen aan anderen. Het afgelopen decennium heeft A&H een duidelijke kwaliteitsverbetering ondergaan en niet in de laatste plaats dankzij de voortreffelijke vormgeving van ons tijdschrift door Mirjam Zweers.
Dankzij een actieve en wervende redactie is er meestal genoeg voorraadkopij om twee A&H's te kunnen vullen. We beschouwen dat zelf ook als een luxe omdat er zodoende nauwelijks stress ontstaat om de volgende A&H weer voldoende kwaliteit en inhoud te geven.
Ook het decembernummer geeft weer een gevarieerd beeld van onze lokale historie. Avegoor komt weer aan bod met ditmaal het 4e deel. Bij het verhaal over de pompen in Rozendaal uit het vorige nummer is een aanvulling opgenomen omdat ergens nog een vergeten pomp over het hoofd gezien was. Een boeiend verhaal over de bloeiende aloë van Daalhuizen laat zien dat de vroeger grondbezitters vaak bijzondere planten van heinde en ver naar ons land haalden. Een uitgebreid verhaal over de Kerkhoeve te Spankeren geeft een interessant beeld over de geschiedenis en de ontwikkelingen rondom deze boerderij uit 1786.
Met de naderende winter voor de deur blikken we terug op de strenge winters van weleer.
Een oproep om attent te blijven op historisch waardevolle spullen die soms aangeboden worden op rommelmarkten en braderieën is hard nodig.
Een korte impressie over de restauratie van het Waterloomonument geeft een indruk over de moeite die gedaan is om dit historisch monument op Daalhuizen te behouden.
We konden dit jaar natuurlijk niet afsluiten zonder een artikel over de vernieuwde Gazelle-fabriek die door Koning Willem Alexander geopend werd.

Walter de Wit

De bloeiende honderdjarige aloë op Rosendael en Daalhuizen

Jan Holwerda

De mens heeft altijd al een fascinatie voor nieuwe bomen, heesters en planten gehad. En die honger naar exotische gewassen werd ingevuld, maar ook aangewakkerd door onder andere ontdekkingsreizen, overzeese kolonies en de inzet van plantenjagers. Twee exoten die vroeger veelvuldig op buitenplaatsen en in botanische tuinen werden gevonden waren de in 1496 door Columbus vanuit Guadeloupe naar Europa gebrachte ananas en de uit Midden-Amerika afkomstige, sinds 1561 over Europa verspreide *Agave americana*. Natuurlijk waren er veel meer exoten, maar wat deze twee uitzonderlijk maakte was de exceptie van de vruchtdragende ananas en die van de bloeiende agave.

Agave americana .

De *Agave americana* is als gezegd afkomstig uit Midden-Amerika, de oude naam 'Aloë uit de West-Indien' duidt hier al op. Andere namen waren 'Amerikaansche Aloë', 'Aloë met stekende bladen' en honderdjarige Aloë. De plant werd al als bijzonder ervaren door de grote bladrozetten met zeer langwerpige dikvlezige bladen met stekelige randen en punt. Elk rozet bloeit slechts eenmaal, daar waar deze van nature voorkomt na acht tot twintig jaar, en sterft na het rijpen van de vruchten af. Maar de plant werd vooral als bijzonder ervaren door de bloeistengel die in twee tot drie maanden tot meerdere meters uitgroeit. Aan deze stengel groeien vertakkingsarmen en iedere arm is bezet met trossen bloemen. De bloei van deze plant leidde tot allerlei wonderlijke verhalen. De plant zou pas na of om de honderd jaar bloeien, de bloemen zouden bij het opengaan een knal als een kanonschot geven en de groeisnelheid van de bloeistengel werd overdreven (deze is en blijft overigens indrukwekkend).[1]

In het zuiden van Europa gedijt de plant wel, maar ten noorden van de Alpen ligt dat anders, daar was voor de overwintering een oranjerie eigenlijk onmisbaar. Daarnaast kwam de plant in onze streken slechts sporadisch tot bloei; het adjectief honderdjarig had de plant dan ook niet zonder reden. Hoewel een andere uitleg het zag als een excuus voor tuinbazen die deze plant niet tot bloei konden brengen.

De eerste vermelding is in 1561, in de botanische tuin van Padua (Italië) en het eerste bloeiende exemplaar zou die van de hertog van Toscane in 1580 zijn geweest. Carolus Clusius, van 1593 tot 1609 hoogleraar kruidkunde te Leiden, vermeldt in zijn geschriften dat deze plantensoort in verschillende tuinen voorkwam, dus mogelijk ook in de Hortus Medicus te Leiden. Ook schrijft hij dat hij vernomen had dat uit het hart der bladen '*eene steng te voorschijn treedt, zoo dik als een arm en zo groot als eene kleine lans*'.[2] Hij had dit vernomen, dus nooit persoonlijk gezien; wat de zeldzaamheid van een bloeiend exemplaar maar bevestigt.

In 1698 bloeide de Leidse agave. Plaatsnijder Van Swijnen sneed een plaat ten behoeve van een fraaie kopergravure die soms ook nog eens ingekleurd werd .[3] Een navolger is de plaatsnijder Delfos. Hij maakte een kopergravure van de 1757 bloeiende 115 jaar oude aloë van Jac. Schuurman Stekhoven, bloemist te Leiden.

De bloeiende Americaansche aloe van Clusius of de Agave van Linnaeus [...] gebloeyt by Jac. Schuurmans Stekhooven, bloemist te Leiden, door A. Delfos, 1757. Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-1903-A-23171

De uiteindelijke hoogte van betreffende bloeistengel moet ongeveer 28 Rijnlandse voet of te wel meer dan 8,5 meter zijn geweest en de bloeistengel had 38 bloemtakken.[5] De plant haalde meermaals de toenmalige kranten. Zo vermeldt de *Oprechte Haerlemse Courant* dat prinses Carolina op weg van Soestdijk naar Den Haag een kijkje bij de bloeiende aloë nam.[6] Berichtgeving in de kranten is overigens iets wat door de eeuwen heen plaatsvond, tot vandaag de dag toe. Daar waar bloei van een agave aanstaande is, kondigde de krant dit aan. In een of meer vervolgberichten kon men de groei en uiteindelijke bloei volgen en eenieder werd vaak uitgenodigd om een kijkje te gaan nemen; '*dagelyks komen veele voornaame heeren en dames die plant zien*' viel in 1757 te lezen.[7]

De bloeiende aloë op 'Huyze Rozendael'

Een decennium eerder bloeide een aloë op 'Huyze Rozendael'. Eind juni 1748 werd de bloei van de aloë aldaar aangekondigd. En vanaf half augustus tot in september was de aloë in '*volkome bloeysem te zien*'.[9] In juni 1790 volgde opnieuw een aankondiging van de bloei van een '*extra zwaare aloe*'.[10] De daadwerkelijke bloei liet echter langer op zich wachten dan gedacht, maar eind augustus gingen de eerste knoppen eindelijk open.[11]

Voor de *Maandelykse Nederlandsche Mercurius* van oktober 1790 was dit reden om met een stuk over de aloë te komen. Te lezen valt dat de Rosendaelse aloë '*heeft veele lieden derwaards heen gelokt*'. En er is ook een plaat ingevoegd, '*ten dienste der geenen wier gelegenheid niet toestaat in die bezichtiging te kunnen deelen hebben wy ... de nevensgaande naauwkeurige afbeelding daarvan laaten vervaardigen*'.[12] Onder de plaat staat: '*De Aloë Afericana Major, te zien buiten de Stat Arnhem in de Maand September 1790*' en de naam B. Mourik.

Maandelykse Nederlandsche Mercurius, oktober 1790. Dit betreft Bernardus Mourik en deze naam leidt naar een plaat uit 1757, met exact dezelfde afbeelding en tekst, alleen betreft het dan Leiden en 1757.[13] Dezelfde Bernardus is uitgever van de Maandelykse Nederlandsche Mercurius en heeft zich er met hergebruik van de oude plaat dus ietwat gemakkelijk van afgemaakt.

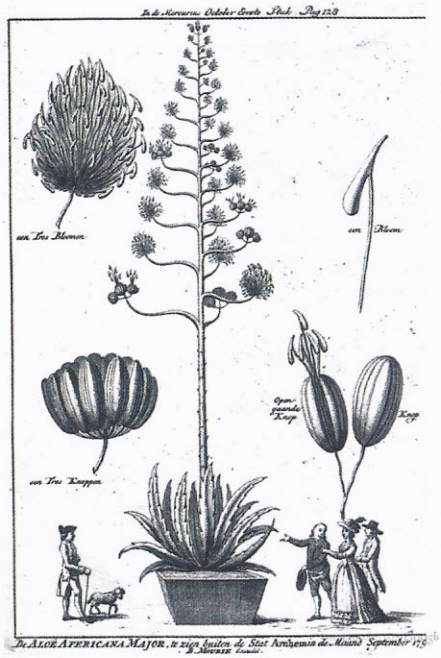

De Aloë Aferica-na Major, te zien buiten de Stat Arnhem in de Maand September 1790, door B. Mourik. In werkelijkheid is de plaat in 1757 gemaakt, naar aanleiding de bloei van het Leidse exemplaar.

Bijna een eeuw later kwam Rosendael opnieuw met een bloeiende aloë in het nieuws. Ook nu werd het bijzondere van de gebeurtenis met cijfers bekrachtigd, er is sprake van een ruim 4 meter hoge hoofdstengel, 22 bloemtakken en circa 150 bloemen.[14]

In de negentiende eeuw ging het volgen van de bloei soms gepaard met het vastleggen van meer feiten. Zo publiceerde Willem Hendrik Vriese, hoogleraar in de kruidkunde en directeur van de academietuin van de Leidsche Hoogeschool, in 1847 het boekje Voorloopige mededeeling omtrent *eene bloeijende Agave americana L.*[15] Om de waarnemingen te kunnen doen, werd aan een zijde van de plant een stelling geplaatst. Met een maatstok in halve Nederlandse duimen, een thermometer, een psychrometer (of hygrometer) en een barometer werden groei en omstandigheden tweemaal daags vastgelegd. De cijfers werden in een keurige tabel gepubliceerd en naar een relatie tussen omstandigheden en groei werd gezocht.

De bloeiende agave op Daalhuizen

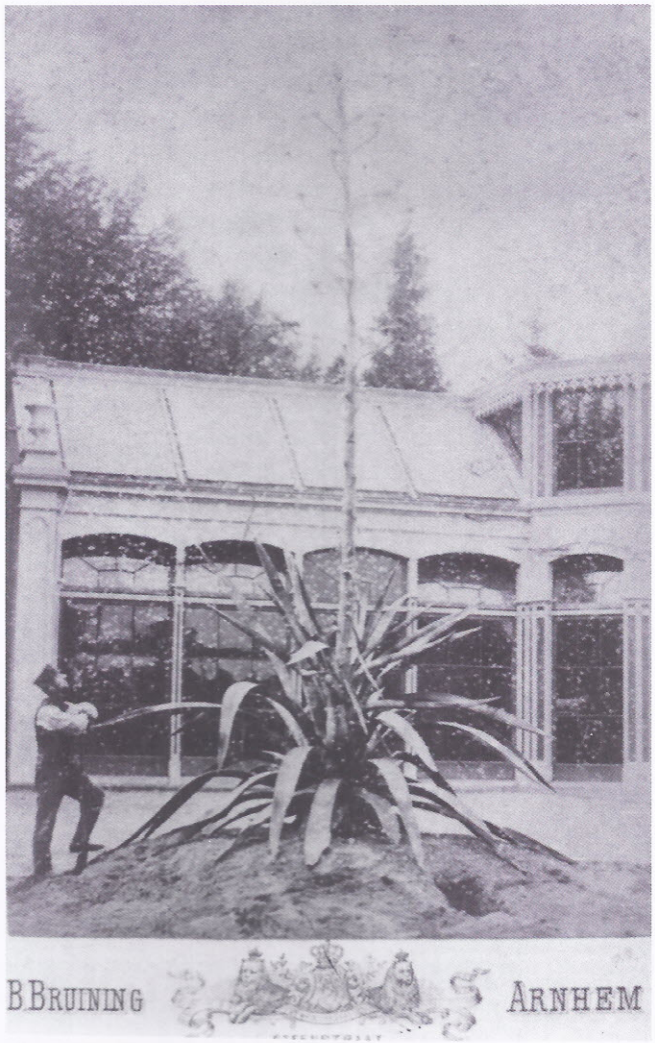

De bloeiende agave van Daalhuizen, met de tuinman, en de kas van Daalhuizen in de achtergrond, 1886. Gelders Archief 1540-106.

Lopende de tweede helft van de negentiende eeuw werd de bloeiende agave niet alleen in tekening en met waarnemingen vastgelegd, maar ook in foto's. Een buitenplaatseigenaar die dit liet doen was Mr. Engelbert

Antoine de Roo, heer van Westmaas en Group (nabij Dordrecht). De in Dubbeldam bij Dordrecht geboren De Roo van Westmaas trouwde in 1849 in Rheden met zijn volle nicht Henriette Robertine Castendijk, eveneens afkomstig uit Dordrecht. In 1857 nam De Roo van Westmaas de buitenplaats Daalhuizen te Velp over van Mr. Gerard Jacobus van Hasselt.[16] Hij zal met Velp en omgeving bekend zijn geraakt door zijn schoonouders die aldaar de buitenplaats Ommershof bezaten. De Roo van Westmaas liet het bestaande huis Daalhuizen afbreken en op dezelfde plaats een nieuw landhuis met stalgebouw optrekken.[17] Vervolgens vestigde het echtpaar zich in 1859 op Daalhuizen. Twee jaar eerder was De Roo van Westmaas op eigen verzoek eervol ontslagen als plaatsvervangend kantonrechter te Dordrecht, in Velp stond hij te boek als advocaat.[18]

Ook het park onderging veranderingen, aan de Daalhuizerweg kwam een oranjerie en later verrees er nog eens een dubbele tuinmanswoning. Die gebouwen wijzen al op de grote liefhebberij van De Roo van Westmaas: planten en bomen. In het park stonden bijzondere soorten en de oranjerie huisvestte zeldzame orchideeën, cactussen en varens.[19] Onderdeel van zijn collecties was een agave, in 1855 als zijscheut van een 'moederplant' in een eigen plantenkuip geplant. In 1874 werd de agave als test in de volle grond gezet. Dit gaf de wortels veel meer ruimte en moest tot een grotere en forse plant leidden. Overwintering in de oranjerie was nu echter niet langer mogelijk en de bescherming tegen vorst en te veel vocht vroeg daarom veel meer aandacht. Vanaf half oktober werd de agave omgeven door een kas waarin niet gestookt werd. De kas had dubbele wanden met turfmolm en was op het zuiden met glasramen gedekt.[20]

In 1886 kwam de agave van Daalhuizen tot bloei. In de hortus te Leiden bloeide er die zomer eveneens een. De Roo van Westmaas onderhield blijkbaar contact met de hortus; beiden noteerden iedere dag de buitentemperatuur en de lengte en aanwas van de bloeistengel. Ook de omtrek, het aantal bloeitakken en de hoogte waarop de eerste arm zat werden genoteerd. Om de drie, vier weken rapporteerde De Roo van Westmaas de waarnemingen in het tuinbouwblad *Sempervirens*. Ter vergelijking werden voor beide exemplaren de cijfers per dag in tabellen gepubliceerd. Het Leidse exemplaar was uiteindelijk 0,6 meter hoger, had zes armen meer, maar veel minder bloemen. De aanwas per dag was groter bij hogere temperaturen, was de niet verrassende conclusie.[21] Om de uiteindelijk meer dan zeven meter hoge plant van voet tot top in detail te kunnen bekijken liet De Roo van Westmaas een hoge houten stellage bouwen.

Een houten stellage maakt het aanschouwen van de bloeiende agave van Daalhuizen, van voet tot top, mogelijk, 1886. Gelders Archief 1501-1064

De stengelgroei viel na 31 augustus stil, de plant had toen een hoogte van 7,225 meter bereikt en bezat 38 armen en 8862 bloemknoppen. De bloemen kwamen vervolgens, van de onderste armen af, tot bloei, tot de laatsten laat in oktober; de vruchten vielen af en het zaad kwam niet tot rijpheid. Vele honderden bezoekers waren een kijkje komen nemen, aldus het laatste verslag van De Roo van Westmaas.[22]

De Roo van Westmaas stierf in 1902, zijn collecties losten spoorloos op in de geschiedenis. Vanaf 1940, na de bouw van huis Dordtwijck op het westelijke deel van Daalhuizen, raakte het landgoed steeds verder versnipperd. De oranjerie werd na de Tweede Wereldoorlog afgebroken en huis Daalhuizen met koetshuis volgde in 1966. De kern van de voormalige buitenplaats werd in 1982 door de gemeente Rheden aangekocht, parkherstelwerkzaamheden volgden en in 1987 werd het als openbaar park Daalhuizen opengesteld.[23]

De Roo van Westmaas of een bezoeker kijkt op tegen de bloeiende agave van Daalhuizen, 1886. Gelders Archief 1501-1065.

Van de buitenplaats op haar hoogtepunt resteert al met al slechts een klein deel, van de exotische plantencollecties niets, maar van de bloeiende agave gelukkig nog een serie prachtige foto's die indrukwekkend zijn door de lengte van de bloeistengel, maar met name ook de grootse stellage om de plant van voet tot top van dichtbij te kunnen bekijken.[24]

Noten:

[1] *Willem Hendrik Vriese, Voorloopige mededeeling omtrent eene bloeijende Agave Americana in den Kruidtuin der Leidsche Hoogeschool, Leiden 1847, p. 8.*
[2] *Vriese 1847, p. 8.*
[3] *E. van Swijnen, Äloë Americana, Heeft gebloeid in des Universiteits Kruyd-Hof tot Leiden Anno 1698, Collectie Erfgoed Leiden en Omstreken, PV13600.*
[4] *Abraham Delfos, De Americaansche Aloë van Clusius of de Agave van Linnaeus..., 1757, Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-1903-A-23171.*
[5] *Oprechte Haerlemsche courant, 25 augustus 1757.*
[6] *Oprechte Haerlemsche courant, 29 september 1757.*
[7] *Oprechte Haerlemsche courant, 25 augustus 1757.*
[8] *Amsterdamse courant, 29 juni 1748.*
[9] *Amsterdamse courant, 13 augustus en 12 september 1748.*
[10] *Oprechte Haerlemsche courant, 22 juni 1790.*
[11] *Oprechte Haerlemsche courant, 7 september 1790.*
[12] *Maandelykse Nederlandsche Mercurius, october 1790, p. 128-131.*
[13] *Bernardus Mourik, De Aloë Afericana Major, te zien buiten de Stat Leyden in de Maand September 1757, Universiteitsbibliotheek Leiden, P315_2N054.*
[14] *De Gooi- en Eemlander : nieuws- en advertentieblad, 16 oktober 1880.*
[15] *Vriese, 1847.*
[16] *H. Kerkkamp, Verloren luister. Verdwenen landgoederen, Velp [1969], p. 51.*
[17] *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant, 14 april 1858 ; aanbesteding gedeeltelijk afbreken en herbouwen van woonhuis.*
[18] *Algemeen Handelsblad, 6 februari 1857.*
[19] *H.M. Werner, Mr. Gerard van Hasselt, zijn geslacht en zijn buitenverblijf Daalhuizen, Geldersche Volks-Almanak 1890, p. 73.*
[20] *De Roo van Westmaas, Agave americana L., Sempervirens. Geïllustreerd weekblad voor den tuinbouw in Nederland 15 (1886) nr. 26, p. 203-204.*
[21] *De Roo van Westmaas, Agave americana L., Sempervirens. Geïllustreerd weekblad voor den tuinbouw in Nederland 15 (1886) nr. 26, 29, 32, 37 en 45.*
[22] *De Roo van Westmaas, Agave americana L., Sempervirens. Geïllustreerd weekblad voor den tuinbouw in Nederland 15 (1886) nr. 45, p. 355-356.*
[23] *Historie van Daalhuizen, http://www.historievandaalhuizen.nl.*
[24] *Gelders Archief, Arnhem, toegangsnummer 1501, Fotocollectie Gelders Archief, 1062, 1063, 1064, 1065 en toegangsnummer 1540, Foto's van de dorpen van de Gemeente Rheden, 103, 104,106, 107, 108, 109.*

De Gazellefabriek vernieuwd

Jeroen van Gessel

3 september 2015

Koning Willem-Alexander opende vernieuwde Koninklijke Gazelle fabriek in Dieren

De afgelopen 2 jaar heeft de Gazelle fabriek in Dieren een ware metamorfose ondergaan. Na de overname van Koninklijke Gazelle N.V. door Pon Holdings in juni 2011 van Gilde Buy Out zijn er plannen ontwikkeld om van dit bijzondere beeldbepalende industriële Rijksmonument de modernste fietsenfabriek van de wereld te maken: het Gazelle Innovation & Production Center.

In 1892 startte Willem Kölling, postkantoorbeheerder in Dieren, een fietsenhandel en bestelde in Engeland een fiets. Door de snelle groei van die handel ging hij samenwerken met de smid Rudolf Arentsen en zelf fietsen produceren. Arentsen had in de Kerkstraat in Dieren zijn smederij en daar werden de eerste fietsen gemaakt.

In 1902 bedacht Willem Kölling de naam Gazelle, één van de snelste antilopensoorten, toen hij tijdens een wandeling op het bos een reebok zag oversteken en onder de indruk was van de snelheid en sierlijkheid waarmee deze zich uit de voeten maakte.
In 1902 werd het bedrijf verplaatst naar de Wilhelminaweg in Dieren. Het bedrijf werd gevestigd op het terrein van de voormalige lak- en vernisfabriek van H. Schaars.

Advertentie H. Schaars

Het markante hoofdgebouw werd gebouwd in 1912 naar ontwerp van de Rotterdamse architect C.N. van Goor in samenwerking met de Dierense architect G.J. Uiterwijk en werd gebouw direct voor de oude fabriek.

Hoofdgebouw Gazelle 1912

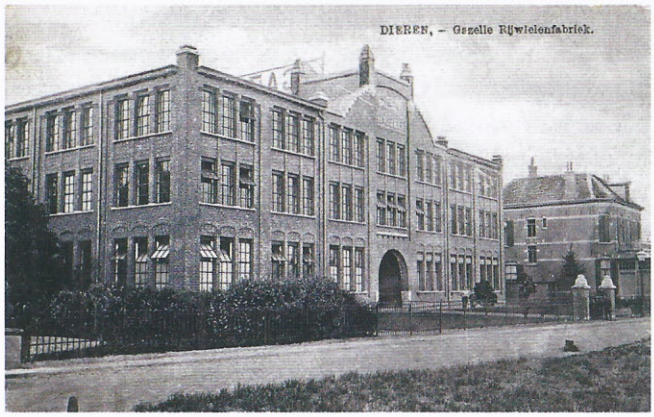

In 1924 werd door aannemersbedrijf Gebroeders Van Gessel uit Dieren het hoofdgebouw met een verdieping verhoogd

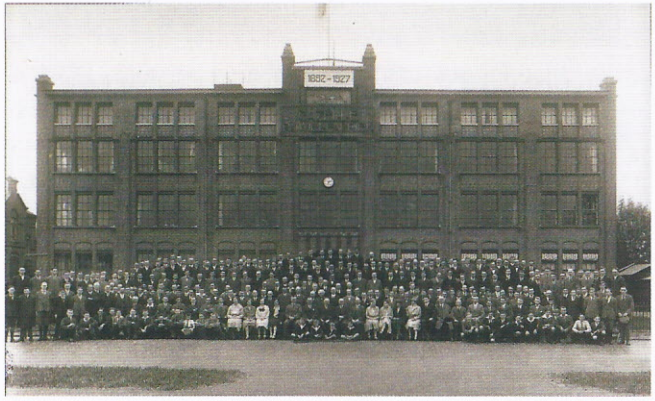

Voltallige personeel voor de fabriek

In 1938 - 1940 werd volgens plannen van architect Arend Beltman uit Enschede een moderne twee verdiepingen hoge vleugel aangebouwd die in de jaren 50 met een derde verdieping werd verhoogd.

Onder leiding van Bronsvoort Blaak Architecten uit Amersfoort is nu een restauratie en nieuwbouw uitgevoerd waardoor aan de Wilhelminaweg een bijzonder beeld is ontstaan van 3 tijdvakken van industriële architectuur met de toevoeging van de nieuwe witte montagehal met een hoge plint van glas, waardoor ook een blik in de fabriek mogelijk is vanaf de openbare weg op de productie van de nieuwste e-bikes.

Oude fabriek met de nieuwe aanbouw

Het hoofdgebouw is volledig omgebouwd tot een sfeervol kantoor waarin de oude lichthal is teruggebracht en veel oude elementen zoals betegelingen en de monumentale trappartij prachtig tot hun recht komen.

Interieur van verbouwde hoofdgebouw als kantoor

Met deze radicale vernieuwing kan na 123 jaar Gazelle met vertrouwen de toekomst tegemoet zien: een hypermoderne fabriek in een monumentaal gebouw, beeldbepalend voor Dieren.

Bewaring- en Verblijfskamp 'Avegoor'

deel 4

Geruchten van wangedrag en excessen in Kamp Avegoor

John Striker

Over wangedrag en excessieve misdragingen door het kamppersoneel- en leiding komt in de dagrapporten van commandant Wachtkorps de heer Natrop nergens iets naar voren. Bewakend personeel dat niet voldeed of hun werk niet serieus nam werd per direct ontslagen, beboet met een geldstraf of er werden verlofdagen ingehouden. Wel wordt op sommige momenten duidelijk dat er bij bijzondere voorvallen blijkbaar separaat een uitgebreidere incidentrapportage moet zijn gemaakt. Dit kwam dan slechts met één neutrale zin in het dagrapport te staan. Na een bezoek van de auteur en de heer H. IJbema – schoonzoon van de heer Natrop, commandant Wachtkorps - aan het Nationaal Archief te Den Haag van 28 oktober 2014 zijn dergelijke rapportages in de onderzochte (persoons) dossiers eveneens niet aangetroffen. Eerst vanaf 2020 gaan bepaalde dossiers open na het verstrijken van de wettelijke verjaringstermijn.

Dat er op 'Avegoor' van buitengewoon hardhandige 'handhaving' sprake is geweest, hoe incidenteel misschien ook, zou moeten blijken uit enkele getuigenverklaringen in het oorlogsarchief [1]. Deze wijzen daarbij vooral naar de kampcommandant Sprenger, zijn adjunct Harmsen van der Vliet en het hoofd van de Dienst Bewaring & Bewaking J. Thijsen. In het archief zoals bewaard door de heer Natrop is wederom niets aanwezig dat dit op enigerlei wijze staaft. Op zich al bijzonder, daar de kampcommandant Sprenger in houding en gedrag een niemandsvriend moet zijn geweest. (Zie Bewaring-en Verblijfskamp Avegoor, deel 3, A&H nr. 188, september 2015). De geruchten over het wangedrag worden echter ondubbelzinnig bewaarheid in het al eerder vermelde dossier over het ontslag van de heer Sprenger bij de Gemeente Arnhem, te vinden in het Gelders Archief [2].

Hierin komt een aanzienlijk aantal uiterst onprettige ervaringen met hem als kampcommandant naar boven. Veelvuldig grof in de mond, zichzelf uitzonderend van de door hem zelf bedachte, strakke regels en wetten in het kamp. De amoureuze intenties naar zijn secretaresse Mej. Ebbers - overigens zijn latere en tweede echtgenote - bleven ook niet onopgemerkt voor het personeel en de gedetineerden. Zijn vrouw wist hij de toegang tot hem en het kamp te onthouden met de redelijke motivatie 'voor haar veiligheid'. Mej. Ebbers kon dan ook als een madame door het kamp wandelen in haar bontjas, door de vrouwelijk gedetineerden vervaardigd uit bont dat door een modebedrijf was geleverd ter vervaardiging van allerhande winterkleding en dat voor verkoop bedoeld was.

Het af te nemen appèl 's ochtends werd al spoedig door de adjunct kampcommandant Harmsen van der Vliet afgenomen. Sprenger verscheen daarentegen eerst laat in de ochtend in de buitenlucht.

Het appèl 's avonds werd wél door hem afgenomen. Iedereen in de houding staand, Sprenger zelf met zijn handen in de zakken en zijn pijp in de mond, aldus een getuigenverklaring in zijn dossier.

Verondersteld mag worden dat zowel de stafleden Harmsen van der Vliet en Natrop, alsmede de heer Thijsen in het opbouwjaar 1945 op de hoogte moeten zijn geweest van het gedrag en de willekeur van hun kampcommandant. Zonder enige twijfel zelfs van de strafmaatregelen die door hem, Sprenger werden opgelegd, zoals de invoering van de straf met de 15 kg zware ijzeren bal gevuld met zand met een ketting aan de enkel.

Bal aan ketting

Het – soms uren in weer en wind - buiten aangetreden staan van gedetineerden die één of meerdere kampregels hadden overtreden voor het kantoor van de kampcommandant om op zijn 'spreekuur' te verschijnen. Of de instelling van strafploegen: gevangenen de hele dag laten werken met slechts een helft aan rantsoen.

Nu 70 jaar later zijn deze feiten van 'buiten naar binnen' gezien makkelijk te veroordelen. Maar geprojecteerd in de tijd, moet de lezer anno 2015 er ook op bedacht zijn dat de kampbevolking in 1945 van 1 mei tot 1 november groeide van 230 naar bijna 1700 ongewillige mannen en vrouwen. Zoals al gememoreerd: een kamp in opbouw, zonder goede voorzieningen en cellen, een ondeugdelijke afrastering, te weinig voedsel en teveel onbekwaam personeel. Met aan de leiding een autoritaire niet-militair, de afwezigheid van leidinggevende capaciteiten verbloemend achter een masker van opgeklopt zelfvertrouwen, een algeheel ontbreken van boekhoudkundige kennis, nodig om de productieprocessen in goede banen (=winstgevend) te leiden.

Kort en goed, een ambtelijke functionaris die niet berekend was op een taak als kampcommandant. Het valt mede B&W van Arnhem van destijds te verwijten, de intern uiterst omstreden Hoofd Commies Sprenger van zijn functie bij de Sociale Dienst Arnhem 'weg te promoveren' en door te schuiven naar het Militair Gezag, dat zat te springen om leidinggevend personeel. Maar wel gekwalificeerd personeel, geen afdankers. Onder het MG werd hij direct aangewezen als commandant van het Kamp Golf Links in Arnhem. (Zie deel 3 in deze reeks, A&H 188, september 2015).

Reagerend op de telkens weer de kop opstekende klachten, een kerende opinie in zowel de pers als onder de burgerij, schrijft Natrop – inmiddels buiten functie en ook de kampfunctie op Avegoor beëindigd zijnde - in de Arnhemse Courant van 9 juni 1949 een lang verweer, onder de titel: '*Adjunct-commandant breekt 'n lans voor goedwillend personeel*'. Hij verdedigde en verantwoordde hierin in algemene zin het goedwillende kamppersoneel. Dat het af en toe optredende fysieke wangedrag onder het personeel gezien moest worden in de omstandigheden van de tijd waarin het zich afspeelde. Het was in 1949 beslist niet zijn bedoeling de ook in Avegoor plaatsvindende excessen te verdedigen of goed te praten, '*maar ze waren, zo schrijft hij, 'met de beste wil van de wereld niet altijd te voorkomen. Ze waren soms zelfs bittere noodzaak als gevolg van de hierboven omschreven omstandigheden, de opgelegde druk van de politiek en de publieke opinie.*'

Natrop benadrukt in dit artikel het werken onder de moeilijke startmaanden van het Bewaringskamp als volgt: '*Wij hebben onze opdracht en taak wel eens vergeleken met een opdracht om in een vergiet water over te brengen. Het behoeft geen betoog, dat in die vergiet een enorme hoeveelheid gaatjes zitten en dat men aanvankelijk slechts de grootste kan dichten. Het gaat er echter om of een kampleiding ernstig gepoogd heeft om het vergiet waterdicht te maken. Heeft zij al het mogelijke gedaan om excessen te voorkomen en zo deze toch gebeurden, heeft zij daarna passende maatregelen genomen of commandeerde of bevorderde zij onregelmatigheden ?*'

Aan dit aspect werd in elke publicatie en elk naoorlogs rapport naar zijn mening te weinig aandacht besteed, hetgeen ten koste ging van het beeld van het goedwillende personeel. Na de sluiting van Kamp Avegoor heeft het menig voormalig personeelslid, door de ontstane vooringenomenheid en negatief imago veel moeite gekost om een nieuwe betrekking en/of hun leven binnen de Nederlandse samenleving opnieuw op de rails te krijgen.

Het dagrapportenboek van de heer J.H.G. Natrop.
Het dagrapportenboek beslaat een periode van 22 juni 1945 tot 4 januari 1946 en viel volledig binnen het tijdvak, waarbij de verantwoordelijkheid over de kampen onder het Militair Gezag viel. Het geeft inzicht over de dagelijkse gang van zaken binnen het kamp.

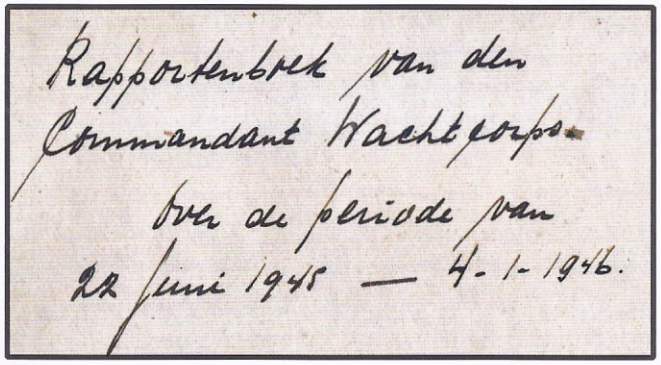
Rapportenboek van den
Commandant Wachtcorps.
over de periode van
22 juni 1945 — 4-1-1946.

Titelpagina

Te lezen valt dat er een klimaat was van orde en regels, van grenzen opzoeken door de gevangenen, overtreden en straffen. Van bewakers, die de vaak, naar huidige begrippen, futiele regels moesten zien te handhaven en bij eigen onachtzaamheid al gauw zelf tegen het risico van ontslag aan liepen. Overtredingen en incidenten hadden voor het overgrote deel te maken met smokkel van brood of andere levensmiddelen die in het begin schaars voorhanden waren, smokkel van sigaretten en briefjes, van en naar huis. Zwaardere overtredingen waren: het opzetten van ruilhandel (sigaretten), het ongeoorloofd benaderen van het vrouwengebouw, het kamp verlaten voor huisbezoek of zelfs vlucht. Ook staat er een enkele maal genoemd, dat de adjunct kampcommandant meeprofiteerde van sigarettenhandel en het (strikt verboden) doorlaten van pakjes. Of deze zich daarbij schuldig maakte aan chantage of over opgelegde sancties van zijn chef de heer Sprenger wordt met geen woord gerept. Zoals al eerder geschreven, bestond er ook een separate incidentrapportage. Dit zal echter naar mijn vermoeden zijn terecht gekomen in het dossier van Kamp Avegoor bij het Nationaal Archief en blijft ontoegankelijk tot 75 jaar na dato.
Het rapportenboek geeft verder van dag tot dag inzicht in de bewakingstaken in en rond kamp Avegoor.
Zie op volgende pagina dag uit het dagrapportenboek.

Zo maken we er uit op dat de werkploegen die extern werk verrichtte passende namen meekregen zoals: *de Boerenploeg, de Munitieploeg, ploeg Meinerswijk, de Hooiploeg, de Roode Kruisploeg, ploeg de Coehoorn, de Grindploeg, ploeg Deelen, ploeg Telegraafkantoor,* enzovoort.

Een dagelijkse routine van overtredingen der kampregels.
In de fase van opbouw waarin het kamp zich maandenlang bevond, valt het op, dat veelvuldig de grenzen van de kampregels werden opgezocht door gedetineerden. Van regelrecht bedrog tot niet meer dan ongehoorzaamheid aan regels en gezag. De kampleiding zag zich gedwongen, hoewel met slechts een beperkt pakket aan strafmaatregelen achter de hand (er was lange tijd bijvoorbeeld slechts één cel voorhanden) tegen werkelijk elk wisse wasje op te treden om escalatie onder de in rap tempo toenemende bevolking te voorkomen. Het lezen van de dagrapporten brengt het beeld naar voren van een klas recalcitrante pubers.

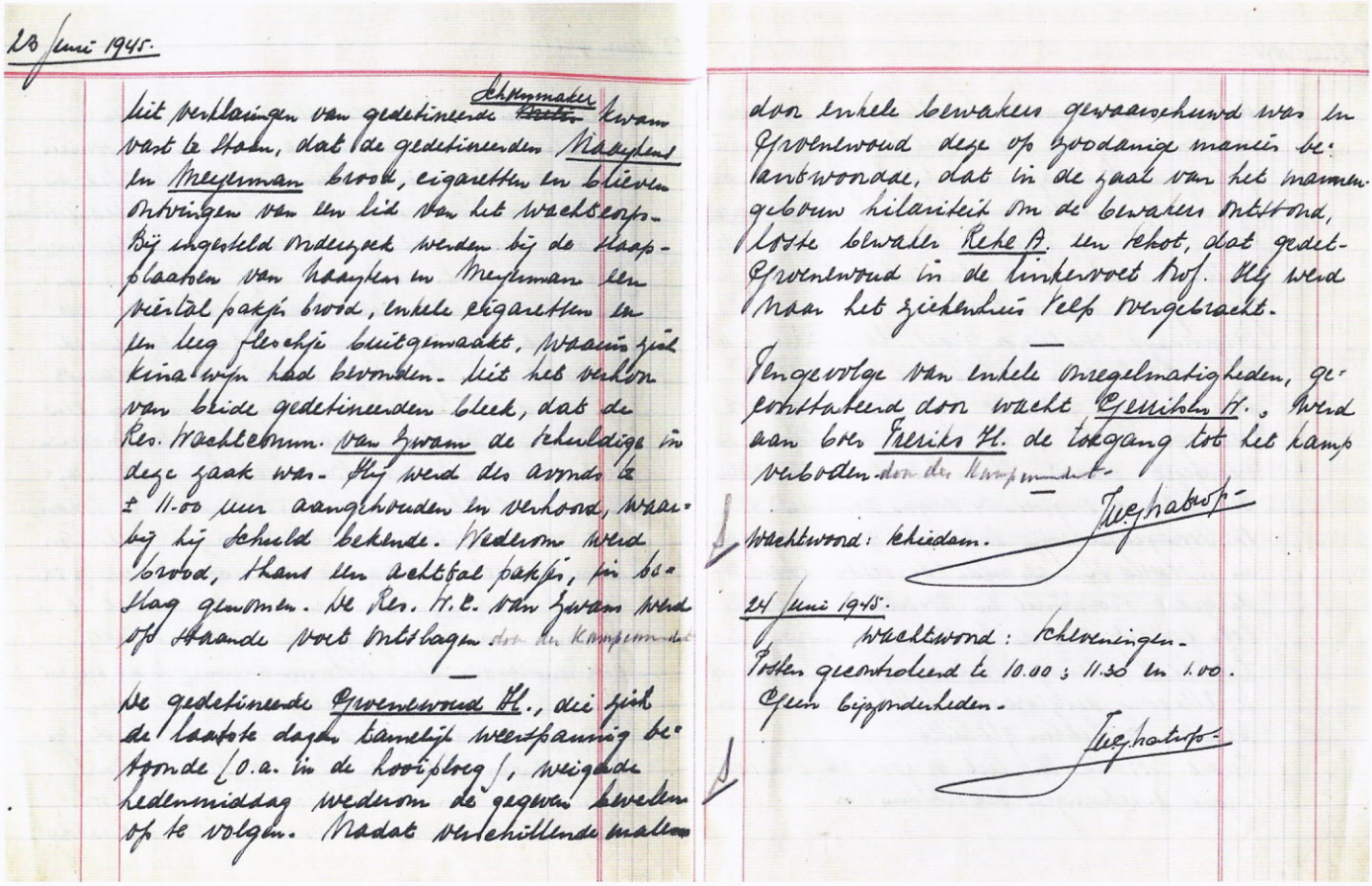

20 Juni 1945.

Uit verklaringen van gedetineerde Schoemaker kwam vast te staan, dat de gedetineerden Naeyaert en Meijerman brood, sigaretten en brieven ontvingen van een lid van het wachtkorps. Bij ingesteld onderzoek werden bij de slaapplaatsen van Naeyaert en Meijerman een viertal pakjes brood, enkele sigaretten en een leeg fleschje buitengemaakt, waaruit zich kina wijn had bevonden. Uit het verhoor van beide gedetineerden bleek, dat de Res. Wachtcommr. van Zwam de schuldige in deze zaak was. Hij werd des avonds te ± 11.00 uur aangehouden en verhoord, waarbij hij schuld bekende. Wederom werd brood, thans een achtfal pakjes, in beslag genomen. De Res. W.C. van Zwam werd op staande voet ontslagen door den Kampcommandant.

De gedetineerde Groenewoud H., die zich de laatste dagen kamelijk weerspannig betoonde [o.a. in de kooiploeg], weigerde heden middag wederom de gegeven bevelen op te volgen. Nadat verschillende malen door enkele bewakers gewaarschuwd was en Groenewoud deze op zoodanige manier bejaarbwonnde, dat in de zaal van het mannengebouw hilariteit om de bewaker ontstond, sloot bewaker Rehe B. een schot, dat gedet. Groenewoud in de linkervoet trof. Hij werd naar het ziekenhuis Velp weggebracht.

Ten gevolge van enkele onregelmatigheden, geconstateerd door wacht Geurtsen H., werd aan Res. Freriks H. de toegang tot het kamp verboden door den Kampcommandant.

Wachtwoord: Scheidam.

24 Juni 1945.

Wachtwoord: Scheveningen.
Posten gecontroleerd te 10.00; 11.30 en 1.00.
Geen bijzonderheden.

Een dag uit het dagrapportenboek periode mei '45- jan '46

Vooral de vele kleine overtredingen van simpele en soms ook (wederom naar onze huidige maatstaven) kinderachtige huisregels vallen op, zoals het al eerder genoemde rookverbod, handeltjes in brood en sigaretten, briefjes van en naar huis smokkelen tot het verbod om te lachen in aanwezigheid van de kampcommandant! Aan de bestrijding van deze burgerlijke ongehoorzaamheid had het bewakingskorps de handen vol. Bij een omvangrijkere zaak, waarbij de dader schuldig werd bevonden, was het gevolg voor de gedetineerde dat zijn zaak voor afhandeling achteraan werd geplaatst, waar door hij nog langer vastzat.

Niet alleen de gedetineerden maakten het de bewaking uiterst moeilijk. Ook de hulp die van buitenaf kwam vormde een 'groot kwaad'. Broodpakketjes en briefjes werden door familieleden tot in de Laan van Avegoor gebracht en over de afrastering geworpen. Sympathiserende burgers probeerden eveneens op gelijke wijze 'goed' te doen. Niet zelden werden de boodschappers echter betrapt en konden op een paar uur onvrijwillig verblijf, in beslagname en een preek van de kampcommandant rekenen. Op de plaatsen van tewerkstelling trachtten familieleden eveneens met hun naaste in contact te komen en sigaretten, levensmiddelen of briefjes

aan te reiken. De mensen uit de werkploegen werden bij terugkeer in het kamp altijd gefouilleerd. Klikken was aan de orde van de dag. Het kon gaan over de smokkel van briefjes naar medegevangenen, ongeoorloofde contacten tussen mannen en vrouwen, dubbele porties rantsoen nemen bij de uitreiking van brood, tweemaal in de rij gaan staan, roken en diefstal. Steevast volgde dan een verhoor en indien nodig plaatsing in een strafklas. Bij zwaarder vergrijp volgde opsluiting. Uitgaande post werd gecensureerd, slimmeriken probeerden via chauffeurs van de werkploegen, Rode Kruis of leveranciers hun post toch ongezien naar hun familie thuis te krijgen.

Bij ernstige ziekte van een familielid thuis mocht de gevangene onder bewaking een bezoek brengen. Familiebezoek in het kamp was eenmaal per maand voor de duur van 15 minuten toegestaan. Moest een gedetineerde voor zijn zaak naar de rechtbank in Arnhem, dan ging dat uiteraard ook vergezeld van een, met een pistool bewapende, bewaker.

Een zware sanctie was, bij gebrek aan celruimte, het aanleggen van een 15 kg zware ijzeren bal met ketting. Een straf uitgevonden door commandant Sprenger. Hij wist dit nog te verzwaren door er een tweede gedetineerde aan te koppelen, zodat ze gezamenlijk naar het toilet moesten. En erger. Deze straf werd over de periode waarover het rapportenboek handelt, zesmaal opgelegd. In de meeste gevallen waren het mannelijke gedetineerden die zonder toestemming van de kampcommandant een bezoek aan thuis hadden gebracht, een enkeling was gevlucht.

Ook valt uit de rapportage op dat menige bewaker blijkbaar niet gewend was een geweer te dragen. Op wacht staand 'spelen' met het wapen – doorladen, ontgrendelen - waardoor onnodig schoten afgingen, kon op een gegeven moment leiden tot direct ontslag.

Tenslotte moet worden gezegd dat verbazend veel wachten werden ontslagen wegens kleine vergrijpen of het niet bij de les zijn. Kampcommandant Sprenger vond het van essentieel belang dat zijn mensen een voorbeeld moesten zijn voor hen die ongelukkigerwijs een verkeerde keuze hadden gemaakt. Men moest dus van onberispelijk gedrag zijn om dit verantwoordelijke werk te mogen uitvoeren. Nonchalance werd niet getolereerd. Heel nobel, maar hij had hierbij geen oog voor het effect van zijn eigen daden op de mensen in het kamp.

In het volgende artikel (deel 5 in deze serie) volgt een weergave van een selectie van in de rapporten vastgelegde voorvallen over de maanden juni tot en met december 1945.

Wordt vervolgd

[1] Zie: het Niod te Amsterdam

[2] Zie GA, inv.nr. 2197-8567

Opmerking:
De tekst voor dit artikel in het bijzonder is niet dan na zorgvuldig archiefonderzoek tot stand gekomen. Specifiek ook voor dit deel van het verhaal gaat mijn dank uit naar Henk IJbema, Natrop's schoonzoon, voor zijn assistentie bij het archiefonderzoek, screening op privacy gevoelige teksten aangaande Sprenger én Natrop, alsmede voor zijn welkome aanvullingen en formuleringen.

RESTAURATIE GELDERS WATERLOO MONUMENT

Nelleke den Boer-Pinxter

De Heer H. Kerkkamp en de Heer E.J. Kruijswijk Jansen

Verwaarloosd monument

De heer H. Kerkkamp (1890-1985), en de heer E.J. Kruijswijk Jansen die een groot deel van hun leven aan de geschiedenis Van Velp hebben gewijd, naast het overwoekerde monumentje. Zoals op de foto is te zien is in het verleden het monumentje met klimop begroeid. Na twee eeuwen was het massieve bakstenen monumentje ook enigszins verzakt en zaten er wat scheuren in. In de loop van de tijd waren de drie schildjes met de wapenspreuken verdwenen.

Monument in 2009

Origineel schildje

In 2009 heeft Velp voor Oranje met medewerking van Ir. B. van Schaik er voor gezorgd dat het monumentje provisorisch gerestaureerd werd en kwamen er kopieën van de drie wapenschildjes op. Onlangs zijn twee van de oorspronkelijke schildjes teruggevonden met behulp van een metaaldetector.

Nu, 200 jaar na Waterloo, is het monumentje afgebroken en van een betonnen fundering voorzien.

Niels Mekes en Erik ter Woert van bouwbedrijf Hoffman hebben onder leiding van Ben van Schaik het monument weer opgebouwd, zoveel mogelijk met de originele vechtstenen. Binnen in werden wel andere stenen gebruikt. Ook werden snijvoe-

gen aangebracht. Smederij Odenhave heeft de ornamenten geconserveerd en bevestigd. Het monument is klaar om de volgende twee eeuwen te doorstaan.

In het monument zit een tijdcapsule in de vorm van een petfles met een oranje dop. Jan Snellenburg, de eigenaar van landgoed Dorthwijck, heeft de petfles ontwikkeld.

Een collage van 8 foto's van de restauratie

Wie wil er nog een ijstijd?

Walter de wit

Elke winter wordt door de verstokte Elfstedentocht rijders uitgekeken naar een ouderwetse winter met veel ijs. Maar men moet toch al van een respectabele leeftijd zijn om zich nog echte strenge winters te kunnen herinneren. Als je mensen hoort vertellen over de strenge winters van vroeger hoor je vooral over de vele ongemakken die het met zich meebracht. Gebrek aan hout, kolen en andere brandstoffen om het huis warm te houden of te kunnen koken was dagelijks aanwezig. En sprokkelen van brandhout was vaak alleen clandestien mogelijk.

Hout sprokkelen in het bos

Het transport over wegen en rivieren stagneerde of was totaal ontregeld. IJsbloemen op de ramen van de slaapkamer waren gebruikelijk, omdat meestal alleen de woonkamer verwarmd werd met een hout-of kolenkachel. Zelfs uit mijn eigen herinnering waren vastgevroren natte luiers op het zeil van de kinderslaapkamer heel gewoon. Vastgevroren waterleidingen konden nauwelijks voorkomen worden en meestal moest je wachten tot er iemand kwam met een brander om de zaak te ontdooien, en dan maar hopen dat de leiding niet door de vorst gebarsten was, want dan was de ellende niet te overzien.

Ook woningbrand tijdens zware vorstperiodes stelde de toenmalige brandweercorpsen voor grote problemen. Maar van al deze sores, behoudens ijsgang op de grote rivieren of op het IJsselmeer, werd over de huishoudelijke problemen tijdens strenge winters weinig gepubliceerd omdat het er nu eenmaal bij hoorde. Ondanks het feit dat het voor veel mensen een periode was die met veel zorgen gepaard ging werd in tijdschriften en kranten toch vooral de nadruk gelegd op de plezierige kanten van veel sneeuw en ijs. In landelijke dagbladen werden in het oorlogsjaar 1940 de mensen uitgenodigd om vooral naar de Posbank te komen omdat het daar zo prachtig skiën was.

IJsbreker op het IJsselmeer 1941

Skiwedstrijden op de Zijpenberg 1940

Er werden in de dertiger jaren zelfs skicursussen gegeven op Beekhuizen.

Skicursus op Beekhuizen

Ook de lokale media lieten zich hierin niet onbetuigd. De Rodelbaan op de Pinkenberg in Velp was een grote publiekstrekker die vele duizenden mensen met hun slee vermaak gaf.

Rodelbaan te Velp

Op de Laak in Rheden en op de vijver van Heienbeek op Landgoed Heuven hebben heel wat jeugdige inwoners van Rheden schaatsen geleerd. Hoewel men in het verleden voor de meeste landgoederen in de regio een toegangsvergunning moest kopen, werd er tijdens winterse perioden klaarblijkelijk minder streng opgetreden. Zelfs de slotgracht van kasteel Middachten werd opengesteld voor het publiek om er te kunnen schaatsen.

Maar met de echte strenge winters zoals in 1928-1929 was niemand blij. De Rijn, Waal en IJssel waren dichtgevroren. Men kon bij Velp over de IJssel naar de Liemers lopen.

IJssel bij Velp dichtgevroren 1929

De schipbrug bij Doesburg werd naar de kant gevaren en met een motorboot probeerde men de verbinding van Veluwezoom met de Achterhoek te onderhouden. Duurde zo'n vorstperiode erg lang, kwam zelfs de voedselvoorziening voor de grote steden in gevaar.

Kerkkamp en vriend op het Apeldoorns-Dierens Kanaal 1913

Eén van de oudste plaatjes over (winterpret) in ons archief zijn van onze oudhistoricus Hendrik Kerkkamp en zijn vriend W. Saaltink die in de winter van 1913 van Dieren naar Apeldoorn schaatsten en VV. In het bijschrift vermeld hij dat de tocht vreselijk was en dat ze, richting Apeldoorn rijdend, al erg op zagen tegen de terugweg. Zoals gebruikelijk bij een strenge vorstperiode in vroeger tijden, afzien hoorde erbij, zowel op het ijs als in huis. Maar klaarblijkelijk is niets mooier dan lekker warm in je eigen huis kijken naar de ellende van de ontberingen tijdens een Elfstedentocht.

‘De Kerkhoeve’
in Spankeren

A.T.G. Elzebroek

‘De Kerkhoeve’ in 1954. Op de voorgrond een kalverweitje met kippenhok. Gefotografeerd vanaf de spoorwegovergang aan de Bockhorstweg (foto: ansichtkaart, uitg. D.J. Hummelman, collectie Dieren in Beeld/Ap Lammers).

‘De Kerkhoeve’ is nu een woonboerderij, gelegen aan de Dorpsweg nr. 82 in Spankeren. Uit archieven blijkt dat de naam ‘de Kerkhoeve’ pas in 1975 voor het eerst werd gebruikt in een officieel document.
De boerderij is een aantal malen verbouwd, maar de vormgeving van de oorspronkelijke gebouwen is nog goed zichtbaar. De boerderij is waarschijnlijk gebouwd in 1786. Dat jaartal is namelijk in een plank gekerfd, samen met de initialen **BSB**. Dat verwijst waarschijnlijk naar ‘**B**erend **S**tapel**B**roek, de toenmalige eigenaar van het goed. Voor zover bekend zijn alle nog bestaande oude boerderijen in Spankeren in de 18e eeuw gebouwd, bijvoorbeeld ‘de Puthof’ in 1728, de boerderij bij ‘de Gelderse Toren’ in 1761 en ‘de Burgershoeve’ in 1792. Voorgangsters van de genoemde boerderijen zijn in 1624 door de Spaanse troepen verwoest en daarna weer opgebouwd. Deze gebouwen waren kennelijk na 100 tot 150 jaar aan vervanging toe.

‘De Kerkhoeve’ is een T-huisboerderij van het hallehuistype. Kenmerkend voor het hallehuis is dat woon-, werk-, stal- en tasruimte zich onder één dak bevinden. Bij een T-huisboerderij is het voorhuis (woning) breder dan het achterhuis.

De geschiedenis van de boerderijplaats is natuurlijk veel ouder en gaat vele eeuwen terug. Volgens het Archeologisch Adviesbureau RAAP wordt het Spankerense grondgebied afgedekt door een plaggendek van soms 110 cm dik. Een dergelijk plaggendek is ontstaan door de grond bij benadering zo’n 1000 jaar met plaggen te bemesten. RAAP heeft plaatselijk onder het plaggendek een nog oudere akkerlaag aangetroffen. Dat toont aan dat in Spankeren al meer dan 1000 jaar landbouw wordt bedreven.

De plank met jaartal en initialen die zich op ‘de Kerkhoeve’ bevindt (foto G.A.F. Hummelman)

Om meer inzicht te krijgen in de latere geschiedenis van ‘de Kerkhoeve’ kan mogelijk worden teruggegaan tot 1648. Uit dat jaar is een document bekend betreffende ‘het Grote Laar’. Deze boerderij grensde aan wegen of aan de akkers van ‘de Kerkhoeve’. In dat document wordt vaak vermeld dat akkers grensden aan ‘*het land van Barner*’. In 1648 was dus een zekere ‘Barner’ eigenaar of pachter van ‘de Kerkhoeve’; van deze persoon is geen verdere informatie gevonden.

Tot 1714 was het landgoed 'de Bockhorst' in het bezit geweest van de familie Van Delen. Toen het laatste mannelijke lid van de familie, jonker Evert van Delen, in 1714 overleed, erfde zijn zuster Gerberich het landgoed. Zij was getrouwd met Willem Jan baron van Dedem uit Dalfsen. Zoals toen gebruikelijk was bij echtparen, werd wat de vrouw erfde meteen toegevoegd aan het bezit van de man. Het echtpaar had meerdere kinderen, twee zoons zijn in dit verband van belang. Na het overlijden van Willem Jan erfde zijn zoon Gijsbert Willem het landgoed 'de Bockhorst' en na diens overlijden in 1762 erfde de andere zoon, Coenraad Willem, het landgoed. Volgens de akte van erfopvolging bestonden de Spankerense bezittingen onder andere uit het landgoed en de havezate 'de Bockhorst' met de tuinen, boomgaarden, bouw- en weilanden en houtgewas. Voorts zeven volwaardige erven en één keuterboerderij. Eén van de erven werd als volgt beschreven: '*Een erf en goed, Pagter Teunis Hendriks, gehorende tegenwoordigh daeronder mede een weijde bij de Lugt bij den IJssul geleegen, sijnde Allodial*'. Waar het erf precies lag werd niet aangegeven, maar het is duidelijk dat een weiland in de uiterwaarden er deel van uitmaakte. Dat was in 1718 waarschijnlijk ook al het geval. In dat jaar liet Gerrit Jan baron van Broeckhuijsen van 'de Gelderse Toren' door Isaack van den Heuvel een kaart maken waarop al zijn bezittingen waren ingetekend. Deze kaart maakt duidelijk, dat de Spankerense uiterwaarden voor het grootste deel bij het landgoed 'de Gelderse Toren' hoorden. Twee weilanden vormden echter een uitzondering, in één daarvan staat geschreven 'de Heer Haeck', hij was de eigenaar van 'het Grote Laar', de boerderij die grensde aan 'de Kerkhoeve'. In de andere staat geschreven 'de Heer Dedem'. Dit was uiteraard Willem Jan baron van Dedem, van het landgoed 'de Bockhorst'. Dat maakt het aannemelijk dat met '*een erf en goed van Pagter Teunis Hendriks*' 'de Kerkhoeve' werd bedoeld. Later was de weide van Van Dedem aantoonbaar een onderdeel van 'de Kerkhoeve'. Het is zelfs goed mogelijk dat 'de Kerkhoeve' al tot het bezit van de eerdergenoemde Van Delens heeft behoord.

Coenraad Willem van Dedem verkocht in 1769 het landgoed 'de Bockhorst' voor de somma van *f* 57.600,- aan luitenant-kolonel Walrandus Feriet. De oudste dochter van Feriet trouwde in 1777 in de kerk van Spankeren met luitenant-ingenieur Herman van Hooff. Hij was cartograaf bij de Genie en medeontwerper van de beroemde 'Hottinger-atlas. Op deze atlas uit 1781 stond 'de Kerkhoeve' ingetekend zoals bij de hierna vermelde verkoop in 1783 werd beschreven. Dat wil zeggen drie symbolen voor gebouwen, ongetwijfeld huis, schuur en schaapskooi. Zijn zoon, Paulus Statius Reinier van Hooff zou later de laatste markerichter zijn van de marke Spankeren, Soeren, Dieren en Ellecom.

'De Kerkhoeve' in 1965. Door leegstand wekt de boerderij een enigszins verwaarloosde indruk (foto: collectie Dieren in Beeld/Rijksdienst Cultureel Erfgoed).

In 1783 verkocht kapitein Herman van Hooff namens zijn schoonvader Walrandus Feriet van 'de Bockhorst', 'de Kerkhoeve' aan Berend Stapelbroek en Johanna d'Herripon. 'De Kerkhoeve' werd bij de verkoop omschreven als een goed met een huis en een tuin, een schuur, een graanberg en een schaapskooi. Voorts een boomgaard en weilanden in de uiterwaarden genaamd

'*Rijsweerth, uijterweerth*' en '*Vloglanden*' (losse akkers). Verder bouwlanden die deels tiendplichtig en deels tiendvrij waren, ook een heideveld, een schaapsdrift en een veld voor begrazing. Bij het goed hoorden ook twee lanen, deels met eikenbeplanting en deels met ander opgaand hout. Eén laan lag langs de doorgaande weg van Arnhem naar Zutphen (nu de Zutphensestraatweg), vanaf herberg 'de Prins' aan de 'Kattenberg' tot aan een schuur van de heer Beuckevoort, de eigenaar van 'het grote Laar'. De schuur lag ongeveer halverwege tussen de Bockhorstweg en de '*Doodweg*' (Overweg). Vanaf de schuur ging een tweede laan, haaks op de eerste, vanaf de doorgaande weg, langs 'de Kerkhoeve', naar wat nu de Dorpsweg heet. Voorts hoorden bij het goed nog drie bosjes met akkermaalshout, genaamd '*Den olden Dieren*', '*het ronde bosje*' en '*d' Dierense Struijken*' en alle bij de boerderij horende oude en nieuwe rechten. Ten tijde van de verkoop was Jan Heutermans zetboer op het goed. Uit deze opsomming mag worden afgeleid dat het hier een aanzienlijke boerderij betrof.

Uit een document de dato 30 oktober 1792 blijken Berend Stapelbroek en Johanna d'Herripon *f* 2000,- te hebben geleend van Reijnder Beuckevoort. Het goed 'de Kerkhoeve' werd als onderpand verstrekt. Vergeleken met de hiervoor beschreven koopakte, geeft dit document nog wat extra informatie.
Zo wordt vermeld dat de totale oppervlakte bouwland '*25 molders gesaeij*' is, dat wil zeggen ongeveer 20 hectare. Het weiland in de uiterwaarden is ongeveer 3,5 hectare. Dat in dit document ook wordt aangegeven dat het goed in het noorden aan de pastorie grensde, is belangrijke informatie. Het maakt een meer nauwkeurige plaatsbepaling mogelijk. De bedoelde pastorie stond op dezelfde plek als 'de Weemhof' nu. Dit huis, de voormalige pastorie, is in 1912 gebouwd op de fundering en de kelder van de oude pastorie uit 1655.

'De Kerkhoeve' was gerechtigd in de marke van Spankeren, Soeren, Dieren en Ellecom, dat blijkt uit de aanwezigheid van Berend Stapelbroek als geërfde op de markevergadering van 1791.

Een fragment van de kaart van H. van Hooff laat een overzicht van Spankeren zien omstreeks 1790. Ongeveer in het midden rechts wordt 'de Lugt' ('de Luchte') aangegeven. Onder of tegenover 'de Lugt' ligt de boerderij 'het Grote Laar'. Daaronder links 'het Kleine Laar' ('de Kerkhoeve') (onderdeel van de Hottinger atlas, Nationaal Archief 4.OSK-Y10XVI).

Uit de beschrijving bij de kadasterkaart van 1832 blijkt dat Hendrik Evers op die datum de eigenaar van 'de Kerkhoeve' was. Hij bezat toen ongeveer 24,4 hectare grond in de Spankerense enk en de uiterwaarden. Het grootste deel van de grond hoorde bij 'de Kerkhoeve', maar er hoorde ook een klein deel van de grond bij een andere boerderij van Hendrik Evers, genaamd '*de Houtenkling*', later 'het Zwaantje' (groenteteelt en café). Deze lag aan de doorgaande weg van Arnhem naar Zutphen, direct naast het terrein dat nu bekend staat als 'het Kraaienbosje'.
De boerderij bestaat niet meer. Op dezelfde plek staat nu een burgerwoning (Zutphensestraatweg 9). Evers bezat in Spankeren nog een derde huis en wel op 'de Kattenberg'. Omdat het alleen een huis met een erf was, zonder verdere grond, schuur, schaapskooi, hooiberg en dergelijke, was het zeer waarschijnlijk een arbeiders- of daglonerswoning. 'De Kattenberg' hoorde tot de aanleg van het Apeldoorns-Dierens kanaal in 1868 tot het Spankerense grondgebied.

Hoe Evers aan de boerderij is gekomen is een enigszins ingewikkeld verhaal. In feite was hij eigenaar van een deel van de boerderij. Dat blijkt uit een akte die werd gemaakt in verband met de veiling van het goed in 1837. Die akte laat zien dat Barend Stapelbroek is gestorven op 7 maart 1798.

De helft van de nalatenschap ging toen naar zijn kinderen, de andere helft ging naar zijn weduwe, Johanna d'Herripon. Al in 1798 hertrouwde Johanna met Hendrik Evers, waardoor de laatste mede-eigenaar van het halve goed werd. In 1819 verkochten de kinderen hun geërfde aandeel in de boerderij aan Hendrik Evers en Johanna d'Herripon, aldus aangeduid: '*de helfte van ene bouwplaats, waarvan de wederhelfte het eigendom van Koperen is (...) gelegen in de provintie Gelderland, Quartier Arnhem, Canton Velp in het dorp Spankeren* ***van ouds genaamd 'het kleijne Laar***'.

Daardoor had Hendrik Evers in 1819 het overgrote deel van de boerderij in bezit, maar niet helemaal. Eén van de dochters van Barend Stapelbroek, Theodora, was in 1819 niet bij de verkoop betrokken.
In 1837 heeft Hendrik Evers zijn Spankerense goed in veiling gebracht. Hij was daartoe gemachtigd door alle nog levende kinderen van Barend Stapelbroek en zijn eigen kinderen. Al deze kinderen werden ook in de akte genoemd. Dat betekende dat zij allemaal weer een deel van de boerderij in bezit hadden. Dat was afkomstig van de onverdeelde erfenis van twee overleden broers Stapelbroek en de erfenis van hun inmiddels overleden moeder Johanna d'Herripon.
Voor de veiling was het goed in twintig percelen opgedeeld. Omdat de percelen werden verkocht aan verschillende personen, werd de boerderij sterk verkleind. In het kader van dit verhaal is vooral het eerste perceel van belang. Het werd als volgt beschreven: '*Eerste Perceel. Eene bouwmanswoning, erfschuur, schaapschot en berg, met daarbij gelegen boomgaard, weiland (vroeger tuin) en bouwland, bij het kadaster voorkomende onder sectie D. Nommers 116 – 117 – 118 – 119 – 126 – 128 en 130, en volgens hetzelve groot zijn, drie bunders zeventig roeden en vijfenzestig ellen (zie bijgaand kaartje). (...) Gelijk mede tot dit perceel behoort, het regt van weiden in het Spankersche en Soerensche broek, alsmede het regt van schaapsdrift op de hooge heide en het regt van whaarschap (recht op een aandeel) in de markt (marke) van Dieren, Spankeren, Soeren en Ellecum*'.

Ten tijde van de veiling was Johannes Alowisius Kraaijvanger pachter van het Eerste Perceel en bij de veiling ook de koper daarvan. Hij was getrouwd met Berendina, een dochter van Hendrik Evers. Uit de kadasterkaart van 1832 blijkt dat hij toen al in het bezit was van de nummers 163 – 164 – 165 en 166, de eerdergenoemde herberg 'de Prins' die in stukken uit 1764 wordt aangeduid als '*den Olden Dieren alwaar de Prins uithangt*' (zie bijgaand kaartje op volgende pagina).

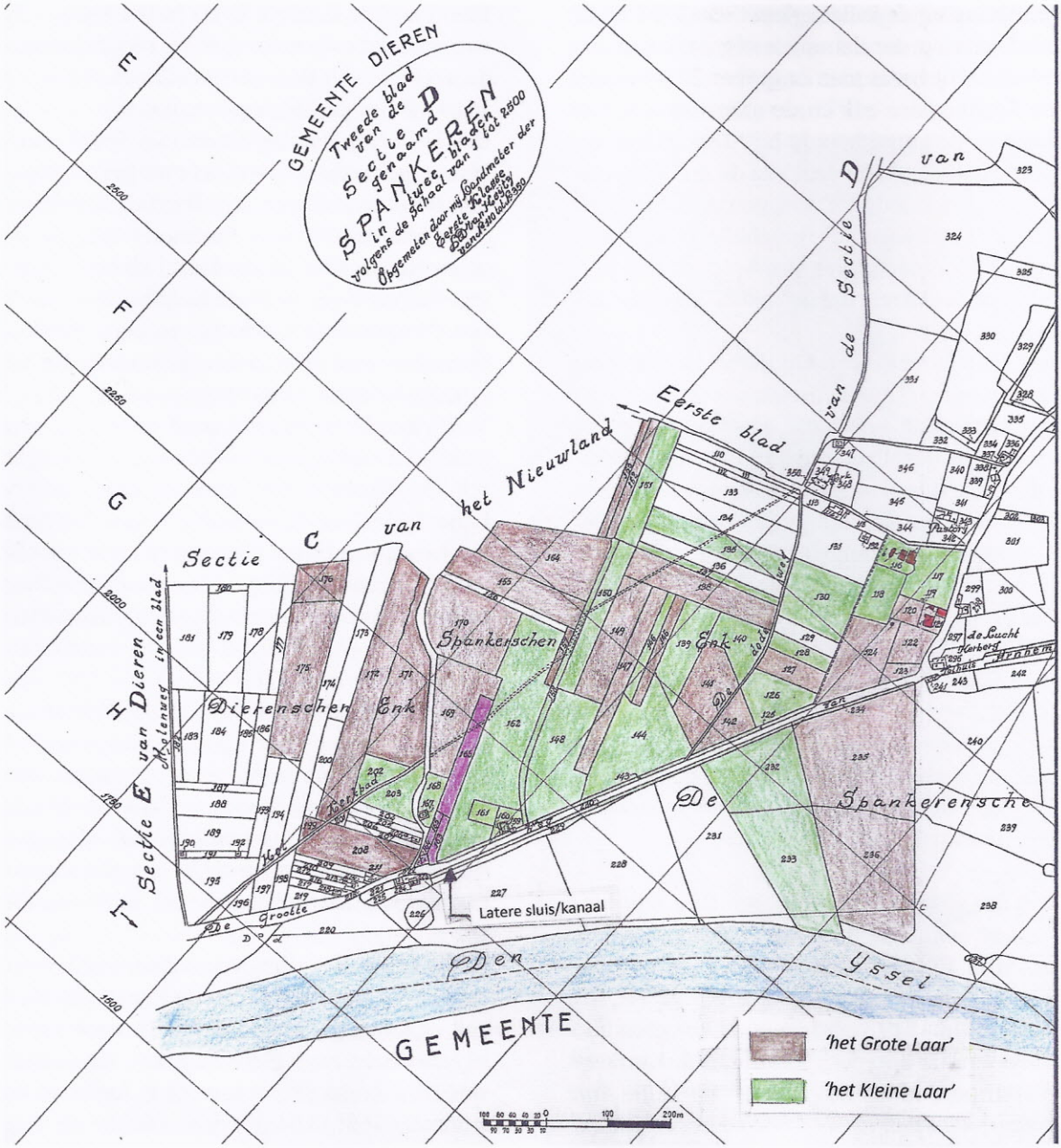

Fragment van de sectie D van de kadasterkaart Dieren van 1832. Door de inkleuring van de kaart worden de eigendomsverhoudingen tussen 'het Grote Laar' en 'het Kleine Laar' weergegeven (bewerking: W.G. van den Beukel, A.T.G. Elzebroek).

In de veilingakte van 1837 werd vermeld dat het handelde over '*Eene bouwplaats van ouds genaamd het Kleine Laar*'. In documenten na 1837 heeft de boerderij geen naam tot zij in 1975 'Kerkhoeve' wordt genoemd. 'Het Kleine Laar' oftewel 'de Kerkhoeve' ligt aan de Dorpsweg maar grenst aan 'het Grote Laar', die aan de Bockhorstweg ligt. Op het kaartje is goed te zien dat de landerijen van beide boerderijen samen min of meer één blok vormden.
Een dergelijke combinatie van namen kwam in Spankeren vaker voor zoals: 'Grote Loo' (nu 'de Peppel') en 'Kleine Loo (nu 'het Loo'). De 'Kleine'- varianten zijn doorgaans afsplitsingen van de 'Grote'- varianten en dus ook jonger en zoals de naam al aangeeft, ook kleiner. Het was vaak het gevolg van verdeling van nalatenschappen. Wanneer de splitsing van de oorspronkelijke boerderij 'het Laar' in 'het Grote Laar' en 'het kleine Laar' zich heeft voorgedaan is waarschijnlijk niet te achterhalen. Geschreven bronnen over dit feit ontbreken. De boerderijen zijn al vele eeuwen in het bezit zijn van verschillende families.
Wel bestaat er 'een rekening van opgebrachte bedes' (soort belasting) door de bewoners van de Veluwe in het eerste kwart van de 14e eeuw. Eén van de betalers was '*guet to Laer*' ('goed het Laar'). Het goed was toen eigendom van de Commanderie in Dieren en, gezien de naam, toen kennelijk nog niet gesplitst.

Vooraanzicht van 'de Kerkhoeve' in 2015 (foto: W.G. van den Beukel).

Zijaanzicht van 'de Kerkhoeve' in 2015 (foto: W.G. van den Beukel).

Bij de verdeling van de markegronden in 1850 kreeg J.A. Kraaijvanger als geërfde 14 aandelen toegewezen. De toewijzing was gebaseerd op bestaand bezit aan gebouwen, grond en schaapsdrift. Dat wil zeggen dat een geërfde met veel bezittingen, ook veel aandelen kreeg toegewezen. Afhankelijk van de kwaliteit van de grond stonden 14 aandelen voor 7-14 ha oorspronkelijke markegrond.
Na zijn overlijden hebben zijn twee zoons en twee dochters in 1889 samen de boerderij geërfd, waarbij toen nog maar ongeveer 5,7 ha grond hoorde. De grond die werd verkregen bij de verdeling van de markegronden wordt nergens vermeld. Kraaijvanger senior moet dus grond hebben verkocht, of op een andere manier zijn kwijtgeraakt, hoe is niet bekend, maar de aanleg van het Apeldoorns-Dierens kanaal en de spoorlijn Arnhem-Zutphen zullen daarbij ongetwijfeld een rol hebben gespeeld.
Nadat de zoons waren overleden hebben de twee dochters, die op 'de Kerkhoeve' woonden, in 1906 de boerderij met de grond in veiling gebracht. Voor de veiling was het goed opgesplitst in zes percelen. Perceel 1 bestond uit de gebouwen met een klein stukje grond, samen ongeveer 1,6 ha.

Tuin van 'de Kerkhoeve' in 2015. De foto is gemaakt vanaf de boerderij in de richting van de Bockhorstweg. Op de achtergrond het huis Bockhorstweg 6, tegenover de Dorpsweg (foto: W.G. van den Beukel).

Dit perceel werd gekocht door Berend Jansen. De andere 5 percelen werden gekocht door 5 verschillende personen. Van 'de Kerkhoeve', ooit mogelijk 30 ha groot, was weinig overgebleven. De erven van Berend Jansen hebben in 1920 de boerderij met de 1,6 ha grond verkocht aan P.J. van Voorst Vader, eigenaar van het landgoed 'de Bockhorst. De laatste pachter die die er het landbouwbedrijf uitoefende was de familie Klein Kranenbarg. Toen die er begin zestiger jaren mee stopte en naar elders vertrok, raakte de boerderij enigszins in verval.

In 1965 verkochten de eigenaren van 'de Bockhorst' via een tussenpersoon 'de Kerkhoeve' aan Joan Wurfbain, eigenaar van het landgoed 'de Gelderse Toren'. Die verhuurde in datzelfde jaar de boerderij aan de edelsmid Bernard Laméris. Tien jaar later kocht het echtpaar Laméris de boerderij van Wurfbain, nu met slechts 36 are grond. In 1977 besloten zij echter naar Frankrijk te vertrekken en werd 'de Kerkhoeve' verkocht aan de familie Stoffels, die de boerderij bijzonder fraai heeft gerestaureerd en op de grond rondom de gebouwen een prachtige tuin heeft aangelegd met heel veel mooie vormsnoei. De familie H. Stoffels bewoont 'de Kerkhoeve' nog steeds.

Boerderij 'het Grote Laar' aan de Bockhorstweg in Spankeren in 2010 (foto: G.A.F. Hummelman).

Geraadpleegde bronnen:

Gelders Archief, 0203 Oud Rechterlijk Archief Veluwe en Veluwezoom, inv. nr. 972, transportakte 20 maart 1783.

Gelders Archief, 0203 Oud Rechterlijk Archief Veluwe en Veluwezoom, inv. nr. 972, hypotheekakte 30 oktober 1792.

Gelders Archief, 0203 Oud Rechterlijk Archief Veluwe en Veluwezoom, inv. nr. 972, magescheid 1763.

Doorninck, P.N. v.,1905. Schatting van den lande van Gelre, voor de Veluwe, van het begin der 14e eeuw, Naar het oorspronkelijk handschrift in het Rijksarchief te Arnhem. Haarlem. Gebrs Van Brederode.

Elzebroek, A.T.G., W.G. van den Beukel, J. Striker, 2013. Over erven en geërfden, De marken van Spankeren, Soeren, Dieren en Ellecom. Uitgave: Wencel Maresch Journalistieke Producties, Spankeren.

Elzebroek, A.T.G., 2010, 2011. Het (grote) Laar te Spankeren. In: Ambt en Heerlijkheid, Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal, nrs. 169 en 172.

Schuurman, E.I, N.W. Willemsen, 2006. Plangebied Spankerense Enk, Gemeente Rheden; een archeologisch vooronderzoek: een bureau en inventariserend veldonderzoek (verkenning, kartering en waardering), RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., Amsterdam.

Afschrift openbaar register_digitaal Hyp4 deel 1183 nr 73, reeks Arnhem. (1906), Afschrift openbaar register_digitaal Hyp4 deel 870 nummer 9, reeks Arnhem (1889), Afschtift openbaar register_digitaal Hyp4 deel 1555 nummer 73, reeks Arnhem (1920), Afschrift openbaar register_digitaal Hyp4 deel 3299 nummer 30, reeks Arnhem (1965).

Gelders Archief, 0168 Notariële Archieven 1811 – 1925, 82.3 standplaats Velp, L.H.N. Bosch von Rosenthal, inv. nr. 1448 (1837) aktenummers 2050 en 2064.

Gelders Archief, 0168 Notariële Archieven 1811 – 1925, 18.1 standplaats Dieren, G.J. van Rhemen, inv. nr. 471 (1819 – 1825) aktenr. 33.

Wie niet zoekt... vindt niets

Walter de Wit

Als je regelmatig op rommelmarkten in de regio of ook daarbuiten komt en een beetje serieus verzamelt loop je toch vaak tegen aardig verrassingen op. Tijdens de laatste Koningsdag in Velp had ondergetekende dienst achter de kraam van de OHK. Uiteraard kruipt het bloed waar het niet gaan kan en moest ik even een rondje maken om een zogenaamde trouvaille tegen te kunnen komen. En inderdaad een tiental kramen verder stond een familie met spullen van een zolderopruiming. Tot mijn verbazing zat er tussen vele andere hebbedingetjes ook een mooi schilderij van het oude veerhuis te Rheden dat eind zestiger jaren in de IJssel geschoven is.

Schilderij Veerhuis Rheden

Het schilderij was nog gesigneerd ook met een, toen nog voor mij, onbekende naam. Een goede week later was ik bij een bevriende verzamelaar en vertelde hem het verhaal en noemde ook de naam waar het schilderij mee gesigneerd was. Hij vertelde direct dat hij van deze schilder ook een doek in bezit had van een landgoed in Oosterbeek. Even later kwam hij terug met het betref

Ons bereikte de droeve tijding dat op 15 april 1976 is overleden

de heer H. J. Groote

in de leeftijd van 73 jaar.
De overledene was een man van het eerste uur bij Thomassen. Als gereedschap-constructeur uit de school van onze vroegere directeur, de heer W. G. F. Thomassen, was Hendrik Groote een gezaghebbend man betreffende gereedschap voor onze machines en motoren. Ook na zijn pensionering heeft hij zich nog verdienstelijk gemaakt met advies en de rondleidingen door ons bedrijf waar hij zich spontaan voor inzette. Tevens was bij ons allen bekend dat hij een vaardige vrijetijds-kunstschilder was.
Hij ruste in vrede.

Overlijdensbericht van H. Groote

fende stuk en achterop was een briefje geplakt met het overlijdensbericht van deze werknemer van Thomasseneen met een vermelding dat hij ook een verdienstelijk schilder was geweest.

Het was dan wel geen schilderij van Theo Goedvriend uit De Steeg maar zeker de moeite waard om aan de muur te hangen.
Van de mensen die het schilderij verkochten was bekend dat ze het zelf van zolder van hun eigen huis gehaald hadden. Wie weet hoeveel verborgen schatten op de zolders in Rheden liggen te wachten op hun ontdekking

Maar een paar jaar geleden bood een boekhandelaar een paar dozen met het persoonlijk archief van Hendrik Kerkkamp aan.

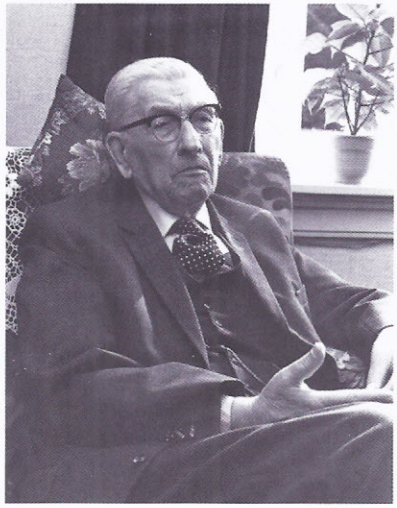

Hendrik Kerkkamp 90 jaar

Deze lokale zeer bekende historicus is reeds in 1985 overleden, dus men vraagt zich af hoe het mogelijk is dat zijn groot deel van zijn privé-archief plotseling op een kraam tijdens de Velleper Donderdagen terecht komt.

De boekhandelaar wist geen verdere informatie over de herkomst van deze dozen met inhoud te geven. Gelukkig liepen de voorzitter en penningmeester van de kring ook in de Emmastraat en de deal met de boekverkoper was snel gemaakt.

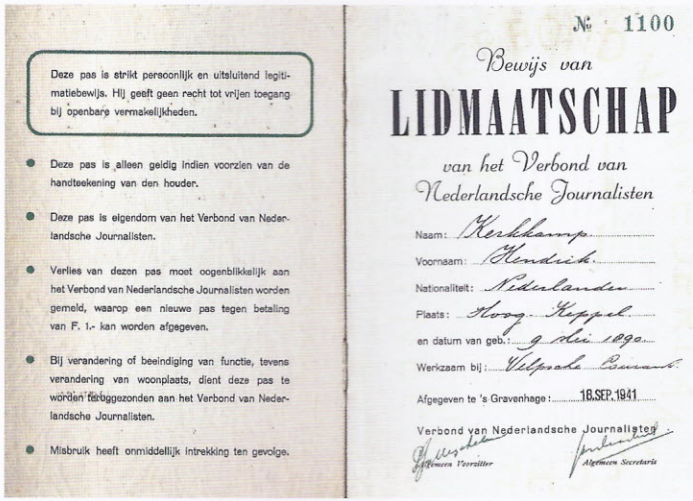

Deze pas is strikt persoonlijk en uitsluitend legitimatiebewijs. Hij geeft geen recht tot vrijen toegang bij openbare vermakelijkheden.

- Deze pas is alleen geldig indien voorzien van de handteekening van den houder.
- Deze pas is eigendom van het Verbond van Nederlandsche Journalisten.
- Verlies van dezen pas moet oogenblikkelijk aan het Verbond van Nederlandsche Journalisten worden gemeld, waarop een nieuwe pas tegen betaling van F. 1.- kan worden afgegeven.
- Bij verandering of beeindiging van functie, tevens verandering van woonplaats, dient deze pas te worden teruggezonden aan het Verbond van Nederlandsche Journalisten.
- Misbruik heeft onmiddellijk intrekking ten gevolge.

№ 1100

Bewijs van

LIDMAATSCHAP

van het Verbond van Nederlandsche Journalisten

Naam: Kerkkamp

Voornaam: Hendrik

Nationaliteit: Nederlander

Plaats: Hoog-Keppel

en datum van geb.: 9 dec 1890

Werkzaam bij: Veltpraks Pseuvant

Afgegeven te 's Gravenhage: 18 SEP 1941

Verbond van Nederlandsche Journalisten

Algemeen Voorzitter — Algemeen Secretaris

Journalistenpas H Kerkkamp

We konden zo'n bijzonder vondst niet laten schieten met de mogelijkheid dat de samenhang van de collectie verstoord zou worden.

Huwelijksfoto H. Kerkkamp-Smolders

Mogelijk dat we in Ambt & heerlijkheid vaker melding kunnen maken van vondsten of schenkingen die de moeite van het vermelden waard zijn.

Aanvulling op het artikel Van Welput tot Waterleiding in Rozendaal

Fineke Burgers

In het artikel Van Welput tot Waterleiding" in A&H nr. 188, stond dat één van de pompen: die van Schout Leermolenstraat 6, waarschijnlijk was afgebroken. (Uit de verleende sloopvergunning 13 mei 2008…betreft een vergunning voor het slopen van de opstallen op de percelen Schout Leermolenstraat 5 en 6). Dit blijkt gelukkig niet het geval te zijn.

De pomp toch gered

De sloper stond met zijn bulldozer gereed zijn werk af te maken, toen een alerte dorpsgenoot aan de bel trok en melding maakte van het feit dat die resterende hoop stenen een gemeentelijk monument betrof. Deze dorpsgenoot heeft voorkomen dat dit monumentje echt verdween. De bewoners van het nieuw gebouwde pand Schout Leermolenstraat 6 hebben de pomp, in 2009 zelf laten restaureren en van een nieuwe zuiger laten voorzien, zodat de pomp zelfs weer functioneert. Uit een rapport voor de gemeente Rozendaal van het Gelders Genootschap over evaluatie en actualisering van de gemeentelijke monumentenlijst uit 2010 staat de volgende definitie van de 7 dorpspompen:

De pompen bevatten algemene historische waarde voor de ontwikkelingsgeschiedenis en de groei van de historische dorpskern. Ook zijn de pompen van belang vanwege de verschijningsvorm in relatie tot de constructiewijze zoals die historisch is overgeleverd. Op grond van de architectuurhistorische waarde, bestaande uit functionele en typologische kenmerken, zoals de houten betimmerde kap, de gietijzeren spuwer met emmerhaak, het houten deurtje aan de achterzijde en de pomphendel. De in totaal zeven pompen vormen een ensemble.

Dit bij elkaar is de motivatie geweest, tot het handhaven van deze pompen op de gemeentelijke monumentenlijst.

Foto van de pomp in de tuin van de Schout Leermolenstraat door Erik Kool

Voor de volledigheid volgt hier een lijst met de locaties van de pompen:

1. dorpspomp nabij Genestetlaan 4 (de vroegere Binnenweg), deze pomp staat in de achtertuin.
2. dorpspomp nabij Kerklaan 8, één van de best bewaarde exemplaren.
3. dorpspomp nabij Rosendaalselaan 3, gelegen tegen de helling van de Koningsberg onder de parkeerplaats. Deze pomp verkeert in zeer slechte staat maar is in oude glorie hersteld.
4. dorpspomp nabij Rosendaalselaan 11-13-15, gelegen op het erf van de voormalige wasserij tegenover nr.15. De andere wasserij, nog te zien aan de aanwezige droogzolder, is op nr. 17-19. Dit pand is in 1862 gebouwd als leerlooierij en in 1894 verbouwd tot een wasserij.
5. dorpspomp nabij hoek Rosendaalselaan, J.A. Slempkesstraat, oorspronkelijk zou deze pomp aan de Jachtlaan hebben gestaan, maar is later verplaatst naar zijn huidige locatie.
6. dorpspomp nabij Rosendael 2 en 3.(Kerklaan 2 en 4). Gelegen op het voorerf van de voormalige vroeg 19e eeuwse boerderij, een rijksmonument.
7. dorpspomp nabij Schout Leermolenstraat 6, staat in de achtertuin van een sinds zes jaar geheel nieuw gebouwd woonhuis. Vroeger het erf van een boerderij. Is inmiddels geheel gerestaureerd en zelfs weer in werkende toestand.

BOEK **bespreking**

De Nicolaas
of Dorpskerk in Ellecom

We mogen ons gelukkig prijzen dat we niet alleen een bloeiende historische kring zijn maar dat we ook veel leden hebben die de inspanning willen leveren om door onderzoek en met het daadwerkelijk op papier zetten, een stukje van onze historie vast leggen in en gedegen publicatie.

Zo was dat ook het geval bij het verschijnen van het boek over de Nicolaaskerk in Ellecom. Tijdens de presentatie was het wat je noemt "een volle bak" in de oude dorpskerk. De belangstelling was groot en de aanwezigen werden door de auteurs J. Jansen en F. Keverling Buisman uitgebreid geïnformeerd over de totstandkoming van het boek.

Het boek geeft een gedetailleerd overzicht over deze oude kerk uit omstreeks 900 die sinds de middeleeuwen in bezit is van huis Middachten.

Zowel de bouwgeschiedenis als de ontwikkelingen van de Ellecomse kerk- en geloofsgeschiedenis komen uitgebreid aan de orde. Zoals zo vaak het geval was ging de overgang van katholicisme naar protestantisme in 1600 niet zonder slag of stoot en ook het geschil van huis Middachten met de protestante gemeente Ellecom wordt uitvoerig beschreven.

De vele illustraties verluchtigen deze uitgave en maken het tot een waar genoegen om het boek te lezen. De kloeke uitgave van 164 pagina's is prachtig uitgevoerd door Metmateman, Grafisch ontwerp uit Ellecom en gedrukt Real Concepts uit Velp op gesatineerd papier met harde kaft.

Er hebben vijf Ellecomse auteurs meegewerkt aan de totstandkoming van het boek en zij zullen zeker tevreden zijn met deze fraaie uitgave.

Zoals Keverling Buisman opmerkte aan het eind van zijn presentatie in de kerk "*Het archief over de Nicolaaskerk is zeer groot, dus eenieder die zich geroepen voelt om daar nog eens in te duiken kan nog een schat aan gegevens boven water halen*"

Want dat er nog een groot hiaat zit in de geschiedenis van de kerk blijkt wel uit het feit dat nog steeds niet boven water gekomen is wie de kunstenaar is die de eerste glas-in-loodramen vervaardigd heeft, die tijdens de 2e wereldoorlog verloren gegaan zijn.

Aquarel van kerk en bouwhof ca. 1940 van B. Boerman-Sachtleven

BESTUURSmededelingen

Beste leden,

De zomer is voorbij en de herfst geeft ons, nu ik dit schrijf, weer mooie kleuren. Goed om terug te blikken op de afgelopen drie maanden. Allereerst wil ik daarbij de drie goed tot zeer goed bezochte dorpswandelingen in De Steeg, Ellecom en Rheden noemen. Met gemiddelds circa 40 deelnemers wordt met deze wandelingen voorzien in een cultuurhistorische behoefte.

Ook de lezing van 29 oktober van over Koning Willem III in het Parkhuis te De Steeg overtrof onze verwachtingen. De heer Dik van der Meulen wist meer dan tachtig aanwezigen op enthousiaste wijze te boeien.
Twee nieuwe publicaties vormden een mooie aanvulling op ons cultuurhistorisch erfgoed. Op 15 oktober vond in de Dorpskerk van Ellecom de presentatie plaats van het boek 'De Nicolaas- of Dorpskerk van Ellecom' en een week later de presentatie van het boek 'Geschiedenis in verhalen' in kasteel Middachten. In Ambt&Heerlijkheid is een recensie opgenomen. Beide boeken zijn bij de Oudheidkundige Kring verkrijgbaar.
Tenslotte heeft de Oudheidkundige Kring in samenwerking met GWW-Ingenieurs in Dieren op zaterdag 29 augustus en zaterdag 5 september twee zeer druk bezochte tentoonstellingen over de voormalige Edy fabriek en een zestal lezingen over het Apeldoorns kanaal gehouden. Een woord van dank aan de familie Van Eerden van GWW-Ingenieurs is hier op zijn plaats.

In de afgelopen maanden zijn weer vele verzoeken om informatie over particulieren ontvangen. Het gaat daarbij veelal om genealogische informatie over familieleden die in onze gemeenten hebben gewoond.
Het project 'Rheden op de kaart' is nu volop op gang gekomen. Er zijn per dorp werkgroepen geformeerd en er is een redactieraad gevormd. De Oudheidkundige Kring is een van de participanten en het project wordt mede gefinancierd door de gemeenten Rheden en Rozendaal.
Onze oproep aan de leden om mee te denken over een geschikte ruimte heeft enkele telefoontjes van leden opgeleverd en een artikel in De Gelderlander. Wij houden ons aanbevolen voor uw tips of suggesties.

Het bestuur wenst u tot besluit van dit jaar fijne kerstdagen en een goed en bovenal gezond 2016 toe.

Jan Jansen,
Voorzitter

Laat u via
www.villaveertien.nl
informeren over
ons aantrekkelijk aanbod
voor uw ontvangst.
villaveertien
Zakelijk of feestelijk bijeenkomen en luxe logeren aan de IJssel.
Noorderstraat 14 - Dieren

Van Zeventer & Keenenburg
TRAITEUR
Emmastraat 9
6881 SM Velp
www.keenenburg.nl
06-44292799
Di-do 10.30 - 18.00
Vr 10.30 - 21.00
Za 10.30 - 17.00

Sinds 1980 Hoveniers met Passie!
TUIN GELUK COACH
⇒ Beleef
⇒ Geniet
⇒ Ontspan
EXCLUSIEF GESELECTEERD.NL
De Tuinen van Appeltern
HOVENIERS
gebr. RIJNEVELD b.v.
tuin- terreinverzorging
en bestratingen
▶ Advies en ontwerp
▶ Tuinaanleg
▶ Onderhoud
Spankeren 0313-427288
www.rijneveld.nl

Klassiek...
& bij de tijd!
Wijnhandel & klassieke slijterij
Appeldoorn
Sinds 1897 in Wijnen en Gedistilleerd